

FAZAKAS ATTILA

**A SZEMINÁRIUMI KÉPZÉS
SAJÁTOS SZEREPE
A SZENT REND FOKOZATAIRA
VALÓ FELKÉSZÍTÉSBEN
A TRENTÓI ZSINATOT
KÖVETŐEN NAPJAINKIG**

Tézisfüzet

BUDAPEST, 2024

A papnevelő intézetben – nagyszemináriumban – történő képzés keretében megfogalmazódott kortárs kritikák nyitott kérdéseinek megválaszolásához a papnevelés történetét leíró, különböző szintű és tekintélyű jogforrásokat vizsgáltam meg komparatív-intézménytörténeti szempontból.

Látható, hogy e téren is világosan kirajzolódik – mint kiindulási és értelmezési háttér – az isteni alapítói szándék, hiszen az apostolokat Jézus is három évig az „apostoli iskolában” (mai szóhasználattal talán úgy nevezhetnénk, hogy apostoli szemináriumban) nevelte a szent szolgálatra. Ebben az iskolában az apostolok Jézus életén, példáján keresztül látták, hogy egyrészt milyen módon kell az isteni értékeket megélni, másrészt pedig Jézus tanításában azt is megtapasztalták, hogy ezekről az értékekről hogyan kell tanúságot tenni, hogyan kell tanítani az embereket az isteni titkokra.

I. Már Jézus korában megmutatkozott, hogy az igazi szemináriumban fontos úgy a spirituális, mint a tudományos képzés, hiszen Jézus is ezt valósította meg az apostolok között. Ebben a képzésben egy klasszikus tanító-tanuló viszony alakult ki Jézus és az apostolok között, ami azt is jelenti, hogy az apostolok, vagyis a tanulók beszélhettek akár kételyeikről is, hiszen így Jézus választ adhatott a felmerült problémákra. Ebbe a kapcsolatba az is „befért”, hogy Jézus megdorgálja az apostolokat, amikor kicsiny hitűek, amikor nem bíznak kellően az isteni gondviselésben. És ebben a kapcsolatban megfigyelhetjük azt is, hogy Jézus realista volt az apostolokkal szemben. Különösen akkor, amikor a tanítványi lét nehézségeiről és szenvedéseiről beszélt nekik, vagyis nem akarta egy álmvilágban tartani őket, nem tárt eléjük egy hamis képet az apostoli létet illetően.

II. Az apostoli iskola legfontosabb eleme az volt, hogy Jézus megtanította az apostolokat az Istennel való helyes kapcsolat kialakítására és ápolására. Az utolsó vacsorán, amikor megalapította az egyházi rend szentségét, egyben küldetést is adott az apostoloknak, hogy hivatásukat az általuk megtapasztalt jézusi iskolamodellként adják tovább. Ezt megerősítette mennybemenetele előtt, amikor a nagy missziós parancssal megbízta őket, hogy minden korszak körülményei között hirdessék az örömhírt, és ehhez papokat képezzenek.

Az apostoli korban a jézusi utat járták az apostolok, akik maguk mellé vették a

jelöltek, és saját életük példáján keresztül képezték, nevelték őket. Fontos Pál apostol 1Tim 3,2–12 levelének részletére tekintünk, amelyben meghatározza azokat a tulajdonságokat, amelyeknek a jelölt életében jelen kell lenniük, hogy elnyerje az ordó szentségét. Pál apostol itt nagy hangsúlyt fektet a jelölt erkölcsi életére.

A korai Egyházban ugyanilyen módon valósult meg a papképzés, amit a történelmi üldöztetések nehezítettek. Itt a jelöltek a püspöknél laktak, aki mesterük és tanítójuk volt. 313-ban, vagyis a hagyományosan konstantini fordulatnak nevezett összetett változás után már egyértelműen kirajzolódott, hogy a papnevelés megszervezéséhez intézményes formára van szükség az egész Egyházon belül. Így alakultak ki a különböző iskolák, például az alexandriai, ahol Szent Jeromos tanúsága szerint a szent tudományokat is előadták. Az első teológiai könyvek Aeropagita Dénes nevéhez fűződnek, amelyeket tanítványai kérésére állított össze. Vagyis ebben a korban a jelölt a kateketikai iskolában tanulta meg az alapvető hitigazságokat, és utána ment a papnevelő iskolába. Szent Ágoston szemináriuma talán az első komolyabb próbálkozása volt a szeminárium intézményes formájának, ahol a tagok teljes vagyonközösségben éltek, vagyis eltűntek a társadalmi különbségek. Ez lehetővé tette a még hatékonyabb papképzést. Itt is érvényesült, hogy a tudományosság mellett fontos volt a lelki, spirituális képzés is, amit komoly napirenden keresztül valósítottak meg. Ebben az időben találkozunk a szentelési korhatár kérdésével, amit szinte minden általam vizsgált korszakban módosítottak, de általánosságban az mondható el, hogy akkori-ban 25–35 év között volt a papszentelés kánoni kora.

A korai Egyházban az egyházi rend szentségének hármas – a későbbiekben „magasabb”, majd „nagyobb” rendeknek nevezett – fokozatát figyelhetjük meg (diakónus, pap, püspök). Ezek különböző tulajdonságok megléte vagy hiánya által választatnak ki, és céljuk, hogy az adott fok adott szolgálatot lásson el a közösség és önmaga megszentelésére. Ezekben a fokokban a diakónust a közösség szolgálatára szentelik, míg a pap és a püspök Krisztus személyében (in persona Christi) cselekszik és végzi szolgálatát.

III. A különböző korszakokban az Egyház világi környezete változott, ami befolyásolta, hogy milyen módon tudják az ún. nagy missziós parancsot és a közösség megszentelődését megvalósítani. A hármas fokozat mellett különösen a diakonátushoz elvezető kisebb rendek találhatóak, amelyek bizonyos időközönként vettek fel

jelöltet az előjárók és a közösség ajánlása alapján. Ebben a korban a kisebb rendek nem alkottak hierarchikus sort (láthattuk, hogy a pápai rendelkezésekben ez milyen módon valósult meg).

A nimes-i zsinat (396) rendelkezik a jelölt tulajdonságairól, amelyek megteremtik az ő alkalmasságát. Ennek alapja a fejlett erkölcsi élet kialakulása a szentelődő életében. Az erkölcsi tisztaság mellett ugyanilyen lényeges tulajdonság a felelősség kialakulása is, ami azt jelenti, hogy a jelölt a lelkiismeret szavára hallgat, illetve saját és mások megszentelését tartja szem előtt. Ezen kötelesség hiányának káros következménye, hogy a szentelendő nem tud azon az úton megmaradni, amire a szentelésben elkötelezi magát, s ez azt is jelenti, hogy a krisztusi parancstól elfordul, papi ígéreteihez hűtlen marad.

Nemcsak napjainkban, hanem abban a korban is feltétele volt az ordónak a cölebsz életmód megvalósítása, amit az apostolok példáján is látunk, akik mindent elhagytak, hogy Krisztus szolgálatára szenteljék életüket. A cölibátusi életforma kötelezettsége a kora középkortól egészen a Trentói Zsinat (1545–1563) szemináriumának dekrétumáig különböző módon maradt fenn. Sok olyan kánonjogi forrást találunk ebből a korból, amely nemcsak a jelöltekre, hanem a felszentelt papokra is vonatkozott, de átvitt értelemben arra is gondolhatunk, hogy ezek a jelöltekkel szemben támasztott feltételek voltak, hiszen a szentelés után ezen előírásokat kellett élni az ordó tagjaként. A klerikusokat tiltották a táncos, zenés mulatságoktól, sőt attól is, hogy lakodalomban vegyenek részt. Sevillai Szent Izidor tanításában látjuk ezt az elvet érvényesülni, ugyanis azt tanítja, hogy ha egy felszentelt klerikust bizonyos halálos bűn miatt el kell bocsátani a klerikusi státuszból, akkor még inkább el kell bocsátani egy jelöltet, akit ugyanebben a bűnben találnak vétkesnek.

Ebben a korban a papi eszményhez – és így a papok képzéséhez – szorosan hozzátartozott a megfelelő szintű egyházi kultúra is. Itt ki kell hangsúlyozni a monostorok szerepét, amelyek a liturgikus lelki és szellemi életre nevelték a jelöltet. Egy idő után ezek a monostorok nemcsak a szerzetesi, hanem a papi képzésnek is központjává váltak, sőt sok esetben püspökök képzési helyévé is, így az alakuló püspöki iskolának előfutárai, mintaképei lettek.

A püspöki iskolák fő nevelési elve a *vita canonica* volt, amelyben az az elv érvényesült, hogy a fiatalokat már gyermekkoruktól a papságra nevelik, 18. életévük betöltése után pedig tisztasági fogadalmat vállalnak, ezzel is elkötelezve magukat a

szent rend mellett. Ebben az eszményben a születés óta való kiválasztottság is érvényre jutott (Jer 1,5), így feltételezve az isteni eredetű hivatást a jelölt életében, amit a papszentelés aktusa teljesít be. Ez az eszmény fogalmazódik meg Szent Benedek regulájában is. A *vita canonica* talán a kor legsikeresebb papnevelési modellje volt, amiben már látjuk annak csíráit, hogy a tudományos mellett fontos a lelki felkészültség is, erre nevelik a jelölteket.

Ugyanilyen lényeges intézmények a kántoriskolák, a székesegyházi iskolák és a plébániai iskolák, amelyek szintén gyermekkortól nevelték a fiatal a papságra. Különösen a plébániai iskolák, amelyek ezt „helyi” szinten teremtették meg, így lehetőséget kaptak azok a szegényebb sorsú gyermekek is, akiknek nem volt anyagi lehetőségük, hogy a püspöki városban járjanak kántor- vagy püspöki iskolába.

Az egyetemek kialakulása különösen a jelöltek tudományos képzésére volt nagy hatással, hiszen úgy a püspöki, mint a kolostori iskolákban a gyakorlatiasság volt jellemző. Ebből a korból kiemelkedik Gratianus mester kánonjogi gyűjteménye (1140 körül), amely a tudományos papképzésre is nagy hatással volt. Tételesen láthatjuk ezt felsorolva, és arra is rájöhethetünk, hogy a későbbi tridenti szeminárium dekretumában is ezek a gondolatok köszönnek vissza: cölibátus, napi zsolozsma, papi kötelességtudat stb.

Az egyetemek megalakulása nagy eredmény volt a teológia mint tudomány művelésére, amelyet az első teológiai könyvek teremtettek meg. Ezekből a könyvekből a legfőbb hitigazságokról, valamint a szentségekről tanultak a növendékek.

Ekkoriban a teológia művelésének következményeképpen a teológiát egyfajta rendszerbe igyekeztek foglalni, hogy ezáltal könnyebben legyen érthető a növendékek számára. Ebben élen járt Aquinói Szent Tamás, aki a *Summa theologica* című művében elsőnek rendszerezte a katolikus teológiát. A korban az egyetemi előadások disputa jellegűek, ahol pró és kontra véleményeken keresztül magyarázta a professzor az adott teológiai tételeket. Ekkor alakultak ki a teológia tudományos fokozatai: a baccalaureátus, a licenciátus és a doktorátus, amely fokokat bizonyos tudományos követelmények után lehetett elnyerni.

Ekkoriban a tudományos képzés az egyetemeken folyt, a lelki képzés pedig a collegiumként szolgáló intézményben történt. Az internátus megteremtette annak lehetőségét, hogy a jelölt és a nevelőpap között olyan kapcsolat alakuljon ki, amelyben a nevelő meg tud győződni a jelölt alkalmasságáról vagy éppenséggel alkalmatlansá-

gáról. Ezt a létet a papnevelők részéről a folytonos felügyelet, ellenőrzés, vezetés és buzdítás jelentette. Itt már kezdtek érvényesülni a papnevelés elvei: a lelki nevelés és mellette a tudományosság. Az egyetemek megalakulásáig az utóbbi nem játszott túl nagy szerepet. Nem is játszhatott, hiszen nem voltak olyan intézmények, ahol a növendékek a teológiát művelhették. Az egyetemek megalakulása ezt is megteremtette, amikor is a tudományosság ugyanakkora hangsúlyt kapott, mint a lelki nevelés.

IV. Sajnos a humanizmus időszakának tudományos fellendülése számos negatív mellékhatással járt, amelyek az egyházi egyetemekre is áterjedtek. Ez több szempontból is elhajlást jelentett az „eredeti” eszményekhez és célokhoz képest, hiszen a teológia művelését a korai egyházatyák tanításaiban és a Szentírás magyarázatában látták. Kétségkívül ez is nagyon lényeges, de nem elégséges, hiszen a teológia művelése ennél többet kell jelentsen. Sajnos a lelki nevelés területén is látjuk ezt a hanyatlást, hiszen a bentlakások, internátusok rendje kezdett lazulni. A szigorú intézményekbe kevés diák jelentkezett, így a kollégium nehezen tudta fenntartani magát, kénytelen volt fellazítani az eredeti szigorúságot.

A reményt ebben a korban is azok az egyházi fenntartású intézmények jelentették, amelyeket pápák, püspökök, szerzetesek létesítettek szegényebb sorsú tanulók számára, akik vállalták a szigorú légkört, hogy papok lehessenek. Ennek ellenére a 15. és 16. században elég sok pap jutott el teológiai és lelki felkészültség nélkül a papszentelésig. Sok szerző – látva a rengeteg gondot – a *vita canonica* visszaállítását sürgette, ezzel is megfogalmazva azt a nagy igényt, hogy egy intézményes, az egész Egyházra kiterjedő papnevelés jöjjön létre.

Erre az igényre adott pontosan kidolgozott, szabályozott intézményes választ a Trentói Zsinat 1563. július 15-én, amikor a *Cum adolestentiam aetas* kezdetű zsinati határozattal kötelezett minden püspököt nagyszeminárium felállítására az egyházmegye területén, de ha nagyobb területen van, akár többet is. Ezáltal a papnevelés feladatát a megyéspüspök felelősségére bízta, de elrendelte azokat a fellebbviteli hatóságokat is, amelyek figyelmeztetik és kötelezik a megyéspüspököt – ha esetleg nem akarna szemináriumot alapítani – a nagyszeminárium létrehozására. A zsinat számolt azzal is, hogy vannak szegényebb egyházmegyék, amelyek ezt nem engedhetik meg maguknak, ezért azt javasolta, hogy több ilyen szegény egyházmegye fogjon össze, és közösen alapítsanak az adott egyházmegyék részére szemináriumokat.

Ezzel a rendelkezéssel az egyház egy nagyon régi „adósságát” törlesztette, hiszen intézményes formában, jogi rendelkezésekkel körülhatárolva, egyetemesen az egész katolikus Egyházra kiható papképzést rendelt el.

V. A Trentói Zsinat szemináriumi dekrétumának hatására megalakultak az első szemináriumok, amelyek közül a római IV. Pius pápa (1559–1565) hozta létre 1564-ben, és amely 1565-ben kezdte meg munkáját. Ezen szemináriumban a nevelést a jezsuitákra bízta. Borromeo Szent Károly megtekintette a római szemináriumot, majd 1566-ban maga is alapított egyet Milánóban, de nemcsak papnövendékek részére, hanem olyan felszentelt lelkipásztoroknak is, akik teológiai „hiányosságait” tudták az intézmény képzési programja keretében pótolni. Ezenkívül nemcsak mai értelemben vett nagyszemináriumokat, hanem a későbbiekben kisszeminárium néven elterjedt intézményeket is alapított, amelyekben már a gimnáziumi korosztályhoz tartozó tanulókat is a hivatás tisztázására és annak választására nevelték. Elsőként Borromeo Szent Károly dolgozta ki a szemináriumi dekrétumnak az általános gyakorlatba történő átültetéséhez szükséges végrehajtási kereteit, vagyis az első szemináriumok szabályzatát, ellátását, bentlakásra, élelemzésre való költségeit, de emellett a lelki nevelés eszközeit, az erkölcsi szabályokat, és a papságra való nevelést is.

Magyarország számára 1579-ben Rómában megalakult a *Collegium Germanicum–Hungaricum*. A magyar szemináriumok megalakulására is jelentős befolyást gyakorolt a világi politikai és történelmi helyzet. Oláh Miklós (esztergomi érsek: 1562–1568) szemináriumot alapított, amelynek alapítólevelét 1566. május 19-i dátummal adták ki, és amelyet Miksa magyar király is jóváhagyott. 1623-ban Bécsben Pázmány Péter (esztergomi érsek: 1616–1637) ugyancsak szemináriumot alapított, s annak a *Collegium Pazmanianum* (Pázmáneum) nevet adta. Ő külön szabályzatban rendelte el, hogy a növendékeknek milyen fegyelmi, erkölcsi, lelki szabályok megtartásával kell hivatásukat kiteljesíteni, hogy jó papokká váljanak. Bevezette a belépés utáni nyolcnapos lelkigyakorlatot, amit három hónap gondolkodási idő követett, mely alatt a növendék meggondolhatta magát, és anyagi következmények nélkül távozhatott a szemináriumból. Akik három hónap után az intézményben való maradás és a tanulás mellett döntöttek, azok számára eskütétel következett. A nagyszombati zsinat 1629-ben foglalkozott a papnevelés kérdésével, majd az 1630-ban tartott újabb zsinat rendelte el három szeminárium alapítását. Említésre méltó, hogy ebben a

határozatban a régi, Oláh Miklós által alapított szemináriumot életre keltették, újra megszervezték, s Szent István királyról nevezve el, ügyét a Boldogságos Szűz Mária oltalmába ajánlották. 1635-ben a szeminárium mellé egyetemet is alapított Pázmány Péter. Az intézménnyel nemcsak a gazdag családok sarjainak adtak lehetőséget, hanem a szegényekre is gondoltak, hiszen az ország művelésében ők is nagyon sokat tudtak tenni és segíteni. Lósy Imre (esztergomi érsek: 1637–1642) 1638-ban Nagyszombatban tartományi zsinatot hívott össze, ahol a papnevelés kérdésével is foglalkozott, egyúttal emlékeztette a zsinati atyákat arra a kötelességre, amit a szemináriumi dekrétum ró ki minden egyházmegye főpásztorára. Sajnos nem tudta megvalósítani, amit Pázmány Péter megtett, de végrendeletében tetemes összeget hagyott a szeminárium ügyére. Utóda, Lippay György (esztergomi érsek: 1645–1666) tudta véghez vinni a szeminárium megalapítását. Ezt 1649. július 31-én nyitották meg. A nevelést a jezsuita atyákra bízta. A szeminárium létszáma évről évre gyarapodott. Szabályzatának legfontosabb célja a papi lelkület kialakítása volt, ami a gondos és rendszeres lelki élet következménye. A nevelést a társadalomban betöltött szerepükre is irányult. 1687-ben Széchényi György (1685–1695) Budán, a Mátyás-templom melletti épületben alapított akadémiát, nemesi kollégiumot és szemináriumot.

VI. A *Ratio atque institutio studiorum Societas Iesut* a jezsuita rend adta ki 1599-ben, ami az első átfogó katolikus tanulmányi program. A rend a legtöbb katolikus kollégiumban, szemináriumban és egyéb intézményben nagyon sok tapasztalatot szerzett a nevelés terén, amit e programjukban tettek közzé, és ami a legtöbb katolikus egyetemen és szemináriumban el is terjedt. Az első Ratióban (*Ratio [1599]*) a párizsi módszert alkalmazták, amelyben a tanulmányok helyes és jó rendje volt a döntő, és amelyet szisztematikus és progresszív formában adtak elő. A dolgozatban részletesen kifejtettem a dokumentum szerkezeti felépítését és tartalmát, valamint azokat a kedvező hatásokat, amelyeket a katolikus egyetemeken és szemináriumokban végzett munkára gyakorolt, ahol a teológiát nemcsak mint tudományt tanították, hanem a tudományból fakadó lelki életre tett hatására is nagy figyelemmel voltak. Azaz a katolikus hit szisztematikus átadását nemcsak elvi szinten valósították meg, hanem ügyeltek annak a mindennapi katolikus gyakorlatba történő átültetésére is. Igyekeztek ezt szem előtt tartani, és erre a növendékeket is kellőképpen felkészíteni. Vagyis a leendő papság komplex, elvi, és életüket átformáló vallási nevelése is központi hangsúlyt

kapott. A *Ratio (1599)* sok eleme közül a disputát emelem ki, ahol diákok és tanárok együtt tanácskoztak meghatározott tudományos-teológiai kérdésekben. A *Ratio (1599)* pontosan rögzítette az egyetemi tisztségeket, azon személyeket, akik ezen tisztségeket viselhetik, és az ő kötelességeiket is. A *Ratio* minden diákra tekintettel volt, hiszen a kevésbé tehetségesek számára, vagy akik nem akartak akadémiai fokozatot elnyerni, kétéves „tanfolyamot” rendelt el, amelynek keretében a hit alapvető igazságainak elsajátítását és életre váltását oktatták. A *Ratio (1599)* nemcsak a tanítási kívánt tantárgyakat határozta meg, hanem egy órarendet is adott segítségül, amely alapján a *Ratio* nevelési-tanulmányi rendjét meg lehetett valósítani. A *Ratio (1599)* mindezeket túl elrendelte a hármas akadémiai fokozatot: a baccalaureátus, a licenciátus és a doctorátus szintjét, és meghatározta, hogy milyen feltételeket kell a diákoknak teljesíteni, hogy elnyerjék azokat.

VII. A *Ratio atque institutio studiorum Societas Iesu* 1832-ben újra kiadásra került (vö. *Ratio [1832]*), amelyben nem pusztán a jezsuita rend időszakos betiltása játszott szerepet. Jól látható, hogy az újítások tényleg szükséges változtatásokat jelentettek, különösen a tanítási módszert érintően. A *Ratio (1832)* is előírta a tiszta profilú iskolatípusokat, melyeknek pontosan meghatározott tantervvel és szerkezettel kellett rendelkezniük. Mindezeknek követendő példája a görög gymnaszion, ami sportpályát jelent, vagy más jelentése edzőterem. Egy másik szimbólum az athéni kert, ahol az antik félisten, Akadémosz szentélye is volt, és ahol Platón nagyon sokat beszélgetett és diskurzusokat tartott. Gimnázium és akadémia, ezt a két fogalmat az új *Ratio* is meghagyta. Felismerhető benne a régi *Ratio* alapelve, mely szerint a tananyag határozza meg az iskolatípus szerkezetét, a tananyagrendszer teremti meg az adott oktatási rendszer szerkezetét. Az új *Ratio*nak is alapelve, hogy az adott iskolatípusban meglévő követelményeken és tanulmányi rendben túl mindezeknek integránsan egymásra kell épülniük. A *Ratio (1832)* is meghatározta a diákok életkorát. A gimnázium megkezdését 10 éves korhatárban rögzítette, befejezését pedig 16 évben. Ezután történt a *facultas artiumra* való továbblépés, amit 18 éves korára fejezett be a hallgató. A jezsuita intézményekben egészen a 19. század végéig, különösen a közép- és felsőfokú iskolákban, csak fiúk tanulhattak. Így ezen jezsuita gimnáziumok a papi hivatások előkészítését is szolgálták, vagy éppen a papi hivatás tisztázását a fiatal részéről.

Az új *Ratio (1832)* is megteremtette az egyensúlyt úgy a tanórán kívül, mint azon belül: volt egy kötött része, ami a mai értelemben vett tanórát jelenti, másrészt volt a szabadfoglalkozás, ami szintén olyan fontosságú és rangú, mint a tanóra, de ahol kevésbé kötött formában tudnak az adott anyagról beszélni. A *Ratio (1832)* nemcsak a katolikus Egyházon belül éreztette hatását, hanem más intézmények tekintetében is. Ez is fontos megállapítás a papnevelés szempontjából, hiszen nemcsak az egyházi intézményekből érkeztek növendékek a szemináriumokba, hanem más világi intézményekből is.

A *Ratio (1832)* már nemcsak a teológiára, hanem a többi tárgyra való előkészítés, valamint a kor tévedései miatt is fontosnak tartotta a bölcséleti nevelés bevezetését, vagy megtartását. Így a bölcséleti kérdések nemcsak általános műveltséggel, hanem a tudományos képzéssel és a mindennapi élettel is kapcsolatba kerültek.

A Ratióknak kritikaként felróták, hogy erkölcsi tisztaság tekintetében túlságosan szigorúak voltak. Ugyanis a Ratiók szerint ha a növendékek az erkölcsi tisztaság magas fokán lépnek a társadalomba vagy a szemináriumba, azzal semmit nem fognak megbánni, de ha ez nincs meg, akkor ezzel mint hiányossággal hátrányt szenvedhetnek. Nem véletlenül panaszkodtak a protestánsok oly sokat a jezsuita nevelésre, hiszen a *Ratio* hatására és a nevelés eredményeképpen meggyőződéses, katolikus életű fiatalság került ki ezekből az intézményekből.

VIII. Az első kodifikációt követően a CIC (1917) III. könyv 4. részében találjuk a szemináriumokról való rendelkezéseket. A Piusz–Benedek-féle kódex 1352. kánonja szerint a papnövendékek képzése teljesen az Egyház szuverén joga, ami azt is jelenti, hogy ebbe semmilyen világi hatalomnak nincs beleszólása. A következő kánonok a szeminárium két fajtáját különböztették meg, amit már mindkét Ratióban láttunk, de ott nem történt meg a konkrét nevesítés, csupán az intézményeken keresztül. A CIC (1917) szerint a szeminárium egyik formája a kisszeminárium, a másik a nagyszeminárium. A két szemináriumi modell egymásra épül. A kódex előírta, hogy minden egyházmegye igyekezzék szemináriumok létesítésére, bár azt is közölte, hogy ehhez megfelelő létszám is szükséges, amely legyen tekintettel az egyházmegye méretére is. Arra az esetre is kínált megoldást, ha ez nem biztosított, vagy nem állt a püspök rendelkezésére tanári kar, ugyanis akkor küldhette más szemináriumba a növendékeket, kivéve ha a Szentszék ezen növendékek számára nem állított fel egy-

házmegyei vagy regionális szemináriumokat, ahol több ilyen egyházmegye növendéke együtt tudott tanulni. A CIC (1917) arról is rendelkezett, hogy a megyéspüspök milyen adókat vethetett ki, amelyekből a szemináriumot fenn tudta tartani.

A régi kódex alapján a papnevelés elsődleges felelőse az egyházmegyeekben a megyéspüspök volt, aki nemcsak az intézményben folyó tudományos, lelki képzésért felelt, hanem a papnövendékekért is. Meghatározta a szemináriumi vezetőket, valamint a kispapok tisztségeit is, amelyek gyakorlása által a szeminárium olyan lelki közösséggé tudott válni, ahol a növendékek ki tudták teljesíteni papi hivatásukat. A törvénykönyv rendelkezett arról is, hogy a szemináriumi nevelést milyen alapelvek szerint kell gyakorolni, úgy a kis-, mint a nagyszemináriumban. Meghatározta a kis és nagy rendeket, mely által a kispap eljut az egyházi rend szentségének felvételéhez.

IX. A II. Vatikáni Zsinat (1962–1965) *Optatam totius* kezdetű határozatán már jól látható, hogy az átfogó megújítást tartotta szem előtt. Magától értetődő tehát, hogy a papnevelés kérdésében is újításokat jelentett. Szükség is volt erre, hiszen a 20. század történelme azt mutatja, hogy olyan kihívásokkal kellett a papoknak a világban „megküzdenni”, amelyek a megújított nevelés nélkül nem voltak elképzelhetők. Az utolsó egyetemes zsinatnak arra a nagy kérdésre kellett választ találnia, hogy hogyan készítsen fel olyan papokat, akik egyrészt a zsinat által felállított értékrend szerint tudják végezni lelkipásztori feladatukat, másrészt a világ új problémáira, kérdéseire, és az azokkal kapcsolatos tanítási, fegyelmi és lelkipásztori tevékenységben megnyilvánuló helyzetekre adekvát válaszokat tudnak adni. A zsinat korában a különböző társadalmakban az Egyházzal kapcsolatosan negatív tendenciák voltak megfigyelhetők, így az Egyház részéről az aggodalom nem volt alaptalan. A Trentói Zsinat, majd az azt követő pápai határozat fényében igazi újításnak számított az, amit már a Ratióknál is láthattunk, vagyis a papnevelés nem mindenhol hajtható végre egyformán, mivel az adott szeminárium nevelési programjának magában kell foglalnia az adott ország, régió sajátosságait is. A zsinat a papnevelést úgy kívánta még hatékonyabbá tenni, hogy az adott országok püspöki karait is bevonta ebbe, egyben rájuk bízva az ottani nevelési rend kialakítását.

A dokumentum a hivatásgondozás kérdését a keresztény közösségből eredeztette, vagyis a hivatások kialakulásáért nemcsak az egyházi személyek felelősek, hanem velük együtt a közösség is. A hivatás kialakulásának első színhelye a család, és

ez különösen akkor van így, ha komolyan veszik a vallási nevelést, mivel ez a talaj teremtheti meg a hivatások ébredését. A papok főleg a derűs papi étellel tudnak leg-többet tenni a hivatásokért, a püspökök pedig azáltal, hogy támogatják papjaikat és a hivatásgondozás ügyét. A kialakuló hivatások ápolásában döntő jelentősége van a küsszemináriumoknak, amelyek az előírt középiskolai tudományos képzés mellett olyan sajátos vallási nevelést tudnak biztosítani, amiben az ébredező hivatás ki tud teljesedni, vagy a növendék tisztázni tudja önmagának, és döntésre tud jutni a papi hivatással kapcsolatban.

A zsinat kifejezte, hogy a nagyszemináriumokra szüksége van Egyházunknak, hiszen azok a papnevelés helyszínei. Ezzel egyértelműen megerősítette a Trentói Zsi-nat által elfogadott, a szemináriumokról szóló dekrétumot. A szemináriumok célja tehát az, hogy olyan lelkipásztorokat neveljenek, akik Krisztus szerinti papok, és ezt a világban is tudják képviselni.

Beszédes a zsinati dokumentum szerkezeti sajátossága is, hiszen előbb foglalko-zott a lelki neveléssel, és csak utána tért rá a tudományosra. Talán a zsinat így szeretete volna hangsúlyozni, hogy a „mérleg nyelve” valójában a lelki nevelés irányába billen el, de ez nem azt jelenti, hogy a tudományos nevelésre nincs szükség.

A zsinat elrendelte, hogy az addig megszokott oktatási módszereket felül kell vizsgálni, hiszen a zsinat elgondolásában a tanítás nemcsak ismeretek és információk átadását, hanem az egész személyiség nevelését is jelenti. Újdonságként fogalmazó-dott meg, hogy az „elméleti” oktatás mellett elengedhetetlen a gyakorlati képzés is, amit akár tanév közben, akár az oktatási szünetek idején az arra kijelölt plébánosok vagy előljárók felügyelete mellett lehet megvalósítani.

X. Az *Optatam totius* zsinati határozatban a zsinati atyák világossá tették, hogy a papnevelő intézeteket meg kell újítani. Ebben segítséget jelentett az új *Ratio funda-mentalis institutionis sacerdotalis* (1970), ami – követve a II. Vatikáni Zsinat irány-elvét – az adott országok püspöki karaira bízta, hogy hogyan kívánják az országuk szemináriumait megújítani. Ehhez a dokumentum meghatározott alapelveket rögzít-tett. A *Ratio* (1970) igyekezett segítséget nyújtani a püspöki karoknak, hogy az új szemléletet az adott ország gyakorlatába átültethessék. Az ő feladatuk lett, hogy mindezeket az elveket megfontolva olyan szemináriumi nevelés programot dolgoz-zanak ki, ahol a kispapok nemcsak az Istennel való bensőséges kapcsolatot találják

meg, hanem a világra is nyitottak tudnak lenni, vagyis az istenkapcsolatukból fakadó gyümölcsöket a világgal is meg tudják osztani, és ezzel minél több embert képesek Istenhez és az Egyházhoz vezetni. A *Ratio (1970)* az alapelvek mellett azt a keretet is meghatározta, amin belül kell maradjanak az egyes országok püspöki karai.

A Magyar Katolikus Püspöki kar 1971. december 9-én megfogalmazta, és el is fogadta a szóban forgó *Ratio* által előírt nemzeti dokumentumot, amit a Szentszéknek felterjesztett, és arra jóváhagyást nyert. Ez a dokumentum a szemináriumoknak olyan segítséget nyújtott, amely alapján az adott szeminárium házszabálya elkészíthetővé vált. A dokumentum bevezetője felhívta a figyelmet arra, hogy – ami a szemináriumi képzését illeti – nem egy nemzeti minimum akar lenni, hanem olyan követelményeket és értékeket kíván megfogalmazni, amelyek alapján a papnövendéket fel kell készíteni a papságra. A dokumentumot kísérleti jelleggel vezették be, de kötelező erővel rendelkezett, ami azt jelenti, hogy minden szemináriumba be kellett vezetni, és az évenként esedékes előjárói konferenciák alkalmából (tapasztalatcsere után) a Püspöki Konferencia módosítja a szöveget, amely változtatásokat a Szentszékkel is jóváhagyat. A dokumentum az *Optatam totius* 4. pontja alapján határozta meg a szemináriumi nevelés alapelvét, amit a dolgozatomban már tárgyaltam. Ennek értelmében a nevelés célja, hogy a kispapok igazi lelkipásztorokká formálódjanak, készüljenek fel az ige, Isten tiszteletére, a megszentelésre és a pásztori szolgálatokra, hogy ezáltal mindenkit szolgálva sokakat megnyerjenek Krisztusnak. A lelki, értelmi és fegyelmi nevelés egységes kell legyen. A dokumentum – mely meghatározta a szeminárium vezetőit és tisztségviselőit is – részletes elemzése megadta az előbb vázolt témákra a pontos előírásokat, és a szeminaristák irányában való elvárásokat is.

XI. Másfél évtized elteltével a Szentszék kiadta az addig eltelt időszak tapasztalatai alapján megújított, valamint a számos új kánoni rendelkezésre is tekintettel lévő *Ratio fundamentalis (1985)* dokumentumot. Ez előszavában arról írt, hogy a II. Vatikáni Zsinat után az 1970-ben kiadott *Ratio fundamentalis* a papnevelés egységes dokumentuma volt azzal a céllal, hogy az egész világon lelki és tudományos tekintetben egységes legyen a papképzés. Az 1983-ban kiadott Egyházi Törvénykönyv a papnevelés kérdésében is hozott döntéseket, melyek miatt az 1970-ben kiadott *Ratio* részben hatályát veszítette, így szüksége vált egy újabb dokumentum létrehozására, amely már figyelembe veszi az adott országok által kibocsátott nemzeti szabályzatokat is.

A papi hivatások ápolásában a katolikus papságnak döntő szerepe van, hiszen azokból a közösségekből fognak kikerülni a papnövendékek, ahol az atyák szolgálnak. De ugyanilyen meghatározó szerepe van a hívek közösségének is, hiszen onnan fogják a fiatalok a hivatás első csíráit megkapni, ott fogják meghallani Isten hívó szavát, és úgy a közösség, mint a lelkipásztorok feladata, hogy ezeket a hivatásokat hogyan segítik a papságra való eljutásban. Vagyis a dokumentum mindenki felelősségét hangsúlyozta a papi hivatások ápolásában, ami nemcsak a papság és a püspökök gondja, hanem az egész Egyház és közösség feladata kell legyen. A dokumentum szerint a papi szolgálat az ige szolgálata, a megszentelődés munkája, az Eucharisztia ünneplése, a közösség vezetése és megtartása az isteni úton.

A *Ratio (1985)* arról is szólt, hogy a papi szolgálatot egy teljesen megváltozott világban kell megvalósítani, ami nagy kihívás elé állítja a lelkipásztort. Tárgyalta a küsszemináriumokat és az ugyanerre a célra alapított más intézményeket, melyeknek az a célja, hogy a fiatalokban felmerülő hivatást már a középiskolában tisztázzák, vagy annak kibontakozását elősegítsék. A dokumentum nemcsak a fiatal korosztályra, hanem minden korosztályra gondolt, hiszen a hivatás ápolása nem korhoz kötött. Ezért is rendelte el, hogy bizonyos egyetemeken legyen olyan lehetősége az ott tanulóknak, hogy papi hivatásuk csíráját is tudják ápolni. A nagyszemináriumba pedig olyan tanulókat kell felvenni, akiknek megvan a középiskolai végzettségük, és a konkurzus alapján van remény arra, hogy papi hivatásuk van, és el fognak jutni a papsáig. Ugyanakkor a szeminárium nagy feladata és kihívása, hogy a növendékben a papi hivatás tovább erősödjön, és Jézus Krisztus példáját követve, vele egybeforrva jó lelkipásztorrá váljon. A papnevelés másik fontos eredménye kell legyen, hogy a növendék ne csak Krisztussal alakítson ki szoros kapcsolatot, hanem a megyéspüspökkel is, akinek a papszentelés után a munkatársa lesz. Ezt gyakori beszélgetésekkel, közös programokkal, kölcsönös jótekönykodással lehet kialakítani. De ezt az egységet írta elő az egyházmegye papjaival kapcsolatban is, akiknek a lelkipásztor a munkatársa és a segítője fog lenni. A szemináriumi nevelésben az előjárók mellett a tanárokkal is szoros kapcsolatot kell kialakítani, hiszen ezáltal a növendék az adott tudományágban tud tökéletesedni, elmélyülni. De nemcsak a tudományos fejlődés miatt fontos ez, hanem azért is, hogy az előjárók és a tanárok a szentelések előtt olyan döntéseket tudjanak hozni, melyek által a növendéket engedik az adott szentelésre, vagy azt kéri tőle, hogy még fejlődjön a hivatásában. A dokumentum a

szemináriumi nevelés egyik legfontosabb részét a lelki nevelésben jelölte meg, amiben a növendék Krisztushoz lesz hasonló, és az ő példáján keresztül igyekszik a lelkipásztori munkát végezni. A dokumentum kiemelte azokat a tulajdonságokat és erényeket, amelyeknek a lelki képzés végére ki kell alakulniuk a szentelendőben: a lélek őszintesége, az igazságosság tisztelete, a kedvesség, a megbízhatóság, az adott szóhoz való hűség, a diszkréció, a jószívűség, a testvéri szolgálat utáni vágy, a másokkal való együttműködés képessége, a dialógus, a kommunikáció, az emberi és a természetfeletti értékek összehangolása a lelkipásztori életben. A lelkipásztor életében a legfontosabb erény az Eucharisztia mindennapi méltó megünneplése kell legyen, amit szabadsággal és méltósággal kell megtennie. Ezért a szemináriumban a növendékeknek mindennap szentmisén kell részt venniük. A dokumentum három lehetséges modellt emelt ki, amelyeken keresztül a tanulmányokat meg lehet szervezni (ezeket a dolgozatban részletesen ismertettem). A dokumentum szerint a teológiai oktatásnak naprakésznek kell lennie, ami azt jelenti, hogy azokat a kérdéseket, amik már „nem aktuálisak”, azokat a teológia tekintetében el kell hagyni, és helyettük olyan kérdéseket beemelni, amelyek aktuálisak. Itt nemcsak új tárgyakat szükséges bevezetni, hanem régieket is naprakésszé tenni. A lelkipásztori képzésnek a kor kihívásaihoz kell alkalmazkodnia, amely által a papnövendékeket felkészítik, hogy a világba lépve lelkipásztorként milyen feladatoknak és követelményeknek feleljenek meg, vagy éppen választ adjanak az újonnan felmerülő kérdésekre. Az *Optatam totius* 22. pontja arra is kitért, hogy a szeminárium elvégzése, vagyis a papszentelés után a képzést tovább kell folytatni, különösen a szentelés utáni első években. E tekintetben ösztönözni kell a papok közötti közös munkát, ami nagyon sok előnnyel jár a lelkipásztori szolgálatban.

XII. Fontos hivatkozási pont Szent II. János Pál pápa *Pastores dabo vobis* kezdetű apostoli buzdítása, ami a világegyházban nagy hatással volt a papnevelés megújítására. A dokumentum újszerűsége abban állt, hogy a papképzés legfontosabb szereplője a papnövendék, aki az illetékes megyéspüspök, előljárók, tanárok segítségével önnevelést folytat, amiben Krisztushoz, a Jó Pásztorhoz válik hasonlóvá, aki egész népének pásztora.

A fentiek fényében nem hagyható figyelmen kívül XVI. Benedek pápa *Ministorum institutio* kezdetű 2013-as motu proprioja, amelyben a papképzés hatáskörét a

Nevelésügyi Kongregációtól a Kléruskongregáció hatáskörébe helyezte át.¹ Az előző időkben két indok alapozta meg a Nevelésügyi Kongregáció kompetenciáját a papnevelés ügyében. Az egyik egy intézménytörténeti tény volt: magát a kongregációt a szemináriumok működésének központi szentszéki felügyeletére hozták létre, amely csak a későbbiekben bővült ki a teológiai felsőoktatás, a katolikus egyetemek, majd a katolikus közoktatási intézmények kérdéskörével (először a római pápai egyetemek, majd a világegyház néhány kiemelt katolikus oktatási intézménye, végül a teljes – Szentszék által elismert diploma kiállítására, valamint a katolikus jelző használatára jogosult – oktatási rendszer tekintetében). A másik tény, az oktatás – beleértve a papnevelést is – egységességének szabályozása és kontrollja volt. XVI. Benedek pápa motu proprioja új szemléletet vezetett be az Egyház életében, amely szerint a papképzés és a szeminárium utáni képzés, illetve továbbképzések ugyanazt a valóságot jelenítik meg, ami nem más, mint elmélyülés Krisztus papságában.

XIII. Az 1985 óta eltelt időszakban, számos változást követően folyamatosan napirenden volt a legutolsó Ratio megújítása, amely végül 2016-ban megtörtént, és kihirdetésre is került. Az új *Ratio Fundamentalis (2016)* bevezetőjében az általános normákat és azok hatályossági körét rögzítette. A dokumentum újdonsága, hogy a megszentelt élet intézményeinek és az apostoli élet társasági szabályzatainak – különösen ott, ahol papképzés is folyik – összhangban kell lenniük ezen dokumentummal.

A dokumentum elrendelte, hogy a vele összhangban levő országos papnevelési szabályzatot is készítsék el az adott ország püspöki konferenciái, amelyben a helyi sajátosságokat, adottságokat, különösen az oktatás és a képzés terén figyelembe kell venni.² Felhívta a figyelmet a püspöki konferenciák felelősségére ebben a folyamatban. Az adott szemináriumok számára előírta a formációs programok elkészítését. A dokumentum az országos és nemzeti szemináriumok kérdését is tárgyalta, és azok működését szabályozta, különös figyelemmel az integrált nevelésre az adott intézményekben. A papi hivatásra vonatkozó alapelvek után a hivatást segítő intézményekre (kisszeminárium, valamint más előkészítő intézmények és formák) irányította a figyelmet, sőt a késői hivatások ápolására is találunk rendelkezéseket. Ezután a bennszülött hivatások és bevándorlók kérdéskörét tárgyalta.

---

¹ ERDŐ Péter, *Egyházjog*, Budapest, 2014, nr. 997

² *Ratio fundamentalis*, artt 3–8. o.

A papképzés alapjai: alanya a papi identitást kialakítása, aminek célja a „krisztusivá alakítás”, amit a dokumentum konfigurációnak nevez. Ezután a dokumentum a szeminarista külső életére tér ki, amit a *communió*ban, vagyis a szemináriumi közösség ápolásában látott. A képzés lényegét a személyes és a közösségi élet összhangjában látta.

A papnevelés szakaszait a következőkben határozta meg:

- propedeutikus szakasz;
- filozófiai szakasz, vagy ahogy a dokumentum nevezi: tanítványság;
- teológiai szakasz, vagyis a konfiguráció;
- pasztorális szakasz, vagyis a hivatás szintézise.

A szemináriumi nevelésben résztvevők: elsőként a Szentháromságot említette meg, majd az ordináriust, a papságot, a szeminaristákat, a szemináriumi előjárókat, a teológiai tanárokat, a különböző szakértőket, a családot, a plébániai és más egyházi közösségeket, valamint a megszentelt életet élők befolyását.

A dokumentum áttanulmányozása után kitűnik, hogy három fő terület – a lelki élet, az egyházi tudományok elsajátítása, a fizikai és személyiségi nevelés – együttes nevelésére törekszik. A három terület egymáshoz illeszkedik, illetve kell illeszkedjen, akár szemináriumi, akár novíciusképzésről van szó. A jogalkotó visszatért a Trentói Zsinat által 1563-ban megfogalmazott, szemináriumokat megalapító dokumentum alapelveihez, melyeket a Magyarországon felállított szemináriumok is követtek,³ és ahol a növendékek komplex nevelése zajlott az előbb idézett területeket figyelembe véve. Csak e három pillér megvalósulása által biztosítható a papnevelés jogilag kellően rendezett kerete.

Ahogy a két előző Ratióban láttuk, a dokumentumok előírták – de ezt a *Ratio (2016)* is megtette – a püspöki karok számára a dokumentumok elkészítését. Miután ez megtörtént, és a Klérus Kongregációja jóváhagyta, be is vezethető az adott országban. A cél itt is az, hogy a dokumentum a helyi viszonyok alapján valósuljon meg, és ezáltal még inkább hatékony legyen a papnevelés az adott országban. A *Ratio (2016)* azt is előírja, hogy a püspöki konferenciák időszakosan vizsgálják felül ezen szabályzatokat az előbb leírt módszer alapján. Az új rendelkezés révén megyéspüspökeink lehetőséget kapnak egy párbeszédre a Szentszékkel, aminek eredménye olyan,

---

³ SIPOS, Stephanus, *Enchiridion iuris canonici*, Romae 1954. VI. 23, Vö., MIHÁLYFI Ákos, *A papnevelés története I–II*. Budapest, 1896

Krisztus szerinti papok képzése, akik a jelenkor viharában hitelesen tudnak Krisztusról tanúságot tenni úgy országos, mint adott egyházmegyei sajátosságokat figyelembe véve.

A szemináriumi képzés a 16. század óta nagyon sok reformon ment keresztül, de a szemináriumi nevelést illetően mindig hű maradt a trentói alapelvhez. A mai időkben is van létjogosultsága ezen intézményes formának, különösen ha a világban megjelent új szekularizációra tekintünk. A mai világban is kérdésként kezelik a szemináriumi papképzési rendszer korszerűségére vonatkozó, általunk határozottan képviselt igenlő válaszunkat, és kételkednek annak helyes voltában. Azonban nem szabad elfelednünk, hogy az e disszertáció egyes fejezeteiben megvizsgált, eltérő történelmi időszakok sajátosságait szem előtt tartó szemináriumi képzési előírásokkal kapcsolatban annak idején is számos kortárs kérdés és kritika fogalmazódott meg. Ezek kapcsán dolgozatomban kellő alátámasztást nyert, hogy a kritikus hangok ellenére – a korszakonként elengedhetetlen megújítási kezdeményezésekkel együtt a Trentói Zsinaton kialakított – és az addigi papképzési intézménytörténetre reflektáló – szemináriumi rendszer alapelvei stabilnak bizonyultak. Ez olyannyira igaz, hogy napjaink egyházi életében is ez a szemináriumi nevelési alapkoncepció ugyanolyan központi helyet foglal el, mint a 16. században. Ennek alapján továbbra is lényegesnek kell tekinteni, hogy olyan képzésben részesüljön a papnövendék, ami a világtól és az abban található lelki veszélyektől mentes, így nemcsak a hivatását tudja tisztázni, hanem fel tud készülni azon veszélyekre és befolyásokra, amelyekkel mint lelkipásztor a világban szembesül – a 21. században jóval erőteljesebben, mint bármikor korábban. Ez a nevelési forma – a kritikai hangokkal ellentétben – nem jelenti azt, hogy a világ valós problémáitól elzárt, azokat megérteni és megválaszolni képtelen nevelésről lenne szó. A személy megóvása (*separatio*) és az új szekularizmus által uralt világ problémáira való nyitottság elsajátítása (*interactio*) a 21. századi szemináriumi képzésben együtt kell hogy jelen legyen (*correlatio*).

XIV. A Trentói Zsinat óta megjelent, és a dolgozatomban részletesen tárgyalt dokumentumok a lelki élet fontosságát emelték ki, hiszen a jó papi lelkület kialakítása – ami épp a szemináriumi lét „zártságában” tud létrejönni – megteremti azt, hogy a növendékek olyan Krisztus szerinti lelkipásztorokká váljanak, akik életükkel hitelesen tudják képviselni az Egyházban betöltött feladatukat a világban, és lelkipásztori

munkájuk által sokféleképpen tudják azt a hívek lelki üdvössége számára kamatoztatni. Minden dokumentum kiemelte, hogy olyan szemináriumi lelki programot kell létrehozni, ahol ez a lelki élet ki tud alakulni. Ezért lényeges, hogy a szeminaristák minél több alkalommal találkozzanak Jézussal napi szentmise, zsolozsma, Szentírás és lelki olvasmányok, elmélkedések, szentségimádások, lelki napok, lelkigyakorlatok, kirándulások és egyéb szemináriumi programok alkalmából. Ezt a programot minden szeminárium saját maga alakíthatja ki abban a rendszerben és elgondolásban, amelynek fő szempontjait a *Ratio (2016)* megadja, de amit a megyéspüspök a szemináriumi vezetőkkel, vagy akár a kispapokkal is konzultálva még hatékonyabbá tud tenni az általa fenntartott szemináriumban. Így teremődik meg az a papi lelkület, mely a lelkipásztort nemcsak a szentelésekre készíti fel, hanem a későbbi papi életében is mint „lelki erőforrás” van jelen, és amelyet a különböző papi továbbképzésekkel (rekollekció, lelkigyakorlatok, lelki napok) tud még hatékonyabbá tenni a papi életében. A Trentói Zsinat óta megjelent és a dolgozatomban részletesen tárgyalt dokumentumok a lelki élet fontossága mellett a tudományos életben való elmélyülést, valamint egyfajta fizikai és személyiségnevelést is kihangsúlyoznak.

XV. A kifejtett dokumentumokban nevesített célokat és eszközöket komolyan mérlegelve, valamint összevetve a szentség- és szentelmény-kiszolgáltatás, a krisztusi tanítás átadása és a lelkipásztori tevékenység 21. századi körülményeivel és követelményeivel, a disszertációmban megfogalmazott tételekre, mint nyitott kérdésekre, a következő válaszokat tudom megfogalmazni:

1. Képes-e az intézményes rendszerű szemináriumi képzés továbbra is biztosítani a papságnak az egyházi tanítás hűsége-hiteles átadására, valamint a szentségek és szentelmények megfelelő formában való kiszolgáltatására vonatkozó kötelezettségét?

Az átfogó kérdésre a disszertációban bemutatott történeti, kánonjogi forrástörténeti, valamint tematikus, tartalmi kifejtések alapján egyértelműen igenlő választ adhatunk. Jól látható, hogy a szemináriumi képzési rendszer létrehozását követően *nem egy statikus, hanem egy dinamikus hálózati struktúráról beszélhetünk*. Azaz a Trentói Zsinaton megfogalmazott célok változatlansága mellett a megteremtett intézményes keretek ugyan változatlanok maradtak, azonban azokon belül korszakonként – ahogy azt az egyes Ratiók tartalmi tárgyalásakor érezkelhettük – folyamatos hangsúlybeli

módosítások és fejlesztések történtek. Ezzel a 16. század közepén létrehozott rendszer a civil és az egyházi társadalmon belüli változásokat szem előtt tartva konstruktív módon reagált. Az egyházi tanítás átadásának közege a különböző egységekre lebontott emberi közösség, így az azokon belül létrejövő lényegi változások a jogalkotót és a jogalkalmazót is folyamatos, intézményes szinten megjelenő visszacsatolásra kellett hogy vezessék. Az így végzett fokozatos módosítások és értelmezésbeli változtatások magának az átadott tanításnak az állandóságát voltak hivatva biztosítani oly módon, hogy az ugyanazt a tartalmat hordozza egy szakaszosan (de nem egységesen) változó társadalmi–műveltségi–kulturális kereten belül. Ugyanezt mondhatjuk el a szentségek és a szentelmények kiszolgáltatásának terén, ahol elsődlegesen az ezekre történő lelkipásztori-intézményes formájú felkészítés módszerében, valamint a szentelmények kiszolgáltatási területének fokozatos bővülésében lehet látni a változtatásokat, amelyek szintén nem tartalmi jellegűek. Ez a két csoport úgy hat együttesen a szemináriumi képzés tartalmára, hogy elméleti vagy gyakorlati formában beillesztésre kerül a kurrikulumba. Vagyis a növendékpapságnak a mindennapos világi környezettől és hatásaitól történő relatív elválasztása egyáltalán nem jelenti azt, hogy az ott zajló felkészítés elszakadna az Egyház aktív lelkipásztori folyamataitól, és az azokra – különböző helyzetekre, korosztályokra stb. – adott letisztult válaszoktól. A relatíve szeparált állapot lehetővé teszi az emberi közösségeken belül zajló újabb és újabb folyamatokra adandó kiegyensúlyozott és megfontolt teológiai és gyakorlati válaszok kialakítását és intézményes formában történő átadását a szemináriumi képzés keretében.

2. Képes-e az intézményes rendszerű szemináriumi képzés továbbra is adekvát módon szolgálni a növendékpapság lelki életének maradandó kialakítását oly módon, hogy az biztos keretet teremtsen a papi köteleességek és jogok gyakorlásához szükséges stabil lelkiség megőrzéséhez és fejlesztéséhez?

E specifikus kérdésre a disszertációban bemutatott történeti, kánonjogi forrástörténeti, valamint tematikus, tartalmi kifejtések alapján szintén egyértelműen igenlő választ adhatunk. Leszűkítve az előző kérdés kapcsán kifejtett választ a lelki élet területére, talán még hangsúlyosabbnak kell tekintenünk a szemináriumi intézményes keret fenntartása melletti érvet. A szemináriumi képzési forma fentebb említett relatív szeparációja kiemelten is pozitív hatással van a rendszerezett lelki élet iránti igény és annak következetes megtartásában történő megmaradás kialakításában. A szeminá-

riumi napirend és heti beosztás olyan stabil keretet jelent, amelynek az elsajátítása a kötelező keret megszűnésével, azaz a felszentelést követően bármely egyházi megbízással megkezdésével továbbra is határozott befolyást tud gyakorolni a klerikusok mindennapi lelki életére a diszpozíció helyétől, jellegétől, tartalmától és hierarchikus szintjétől függetlenül. Természetesen a szemináriumban kialakított napirend nem tud maradéktalanul érvényesülni a felszentelt szolgálattevők életében, azonban ez lesz az alapszabvány, amelyhez képest – az adott hivatal vagy feladatkör sajátosságaitól függően – kialakításra kerülnek az egyes személy lelki életének megszokott sarokpontjai. Vagyis a relatív szeparációban eltöltött időszak nevelési hatása nélkül jóval kiegyensúlyozatlanabbá válna a papság lelki életének mindennapos gyakorlása egy olyan új szekularizációs környezetben, amelynek a negatív hatása jóval intenzívebb, mint az a 16. századi környezet, amikor a szemináriumi rendszer kialakításra került.

3. Képes-e az intézményes rendszerű szemináriumi képzés továbbra is biztosítani az egyházi tan- és fegyelembeli ismeretek maradandó kialakítását oly módon, hogy az biztos keretet teremtsen a teológia műveléséhez, valamint az egyházi ismeretek megtartásához és elmélyítéséhez?

A specifikus kérdésre a disszertációban bemutatott történeti, kánonjogi forrástörténeti, valamint tematikus, tartalmi kifejtések alapján szintén egyértelműen igenlő választ adhatunk. Sőt, áttekintve az egyes Ratiók előírásainak változását, leszögezhetjük, hogy ezen a téren figyelhető meg a legerőteljesebb formában történő folyamatos tartalmi megújítás. Az természetesen nem véletlen, hogy az elméleti képzésnek, valamint a továbbképzésre irányuló igény kialakításának kifejezetten a legkedvezőbb formája a kötött napirendű, szisztematikusan felépített, relatív szeparációban működő oktatási és nevelési intézményrendszer. Azonban ehelyütt ennél még többről van szó. Hiszen nem elégséges pusztán alkalmat, helyet és megfelelő közvetítő közeget teremteni az Egyház tan- és fegyelembeli meggyőződésének rendezett átadására, hanem mindennek a hiteles fejlesztésére is szükség van. Ezt egyfelől megfelelően szolgálja a szenttudományi képzés újra és újra átdolgozott szabályozása, amelyet azonban ki kell egészíteni a szenttudományi, továbbá az inter- és multidiszciplináris kutatások vonatkozó eredményeivel. Hasonlóan igaz ez a folyamatosan bővülő egyházfegyelmi anyag megfelelő beillesztésére a kurrikulumba, valamint mindennek a Tanítóhivatal állásfoglalásaival összhangban történő értelmezésére is. A teológiai és egyházfegyelmi felkészültség nem jelenthet egy végleges állapotot a felszentelés

pillanatában, hiszen mindkét téren folyamatos az Egyház legfelsőbb hatóságának, a szenttudományok művelőinek és a helyi egyházi hatóságnak a tevékenysége. A szemináriumi képzés folyamán kialakított természetes igény az, ami a lelki életben történő előrehaladáson túl a szent tudományokon belüli intézményes továbbképzésre való nyitottságot megteremti a szent szolgálatot végzők körében.

4. Továbbra is megalapozott intézményes formát jelent-e az intézményes rendszerű szemináriumi képzés – tekintettel a szaktudományok legújabb eredményeire – a növendékpapság fizikai és személyiségnevelési alapjainak biztos megteremtéséhez oly módon, hogy az maradandóan meghatározza a későbbi mindennapi papi életet?

A legutolsó specifikus kérdésre a disszertációban bemutatott történeti, kánonjogi forrástörténeti, valamint tematikus, tartalmi kifejtések alapján – az előbbiekhöz hasonlóan – szintén egyértelműen igenlő választ adhatunk. Minden bizonnyal ez a terület komoly, új kérdéseket vet fel a szemináriumi képzési forma területén. Nem kétséges, hogy a 16. század közepi papi utánpótlásnevelés fókuszában nem a fizikai és személyiségnevelés állt, hiszen ezeknek a területeknek a tudatos művelése a modern korra tehető. Természetesen az sem hagyható figyelmen kívül – amint azt a Trentói Zsinat szabályozását megelőző időszakok bemutatásakor is láthattuk –, hogy a papnövendékek korai nevelésébe szervesen illeszkedett a fizikai munka végzése. Azonban tény, hogy a szaktudományok keretén belül művelt pszichológiai tudományok gyökeres fejlődése a 19. század végére és a 20. század első évtizedeire tehető. Az ennek hatása alatt álló katolikus szemléletű személyiségnevelésnek a szemináriumi képzésbe történő beépítése is a két világháború közötti időszakban történt meg. A 20. és 21. századi pasztorálpszichológiai munkák jelentős hatást gyakoroltak a megújuló papképzésre, ahogy azt a *Ratio (1970)*, a *Ratio (1985)* és a *Ratio (2016)* szövegében is láthattuk. A felsoroltak közül egyértelműen a hatályos Ratio anyagában kerülnek megfogalmazásra legpontosabban a szemináriumi személyiségnevelésre vonatkozó – a szaktudományok eredményeivel összhangban megfogalmazott – alapelvek. Ezek lényegi eleme az egyén közösségben történő nevelése, hiszen a felszentelt klerikus mindennemű tevékenysége meghatározott közösségben, a közösség javára és nevében történik. Így viszont elengedhetetlen feltételként jelentkezik a növendékek közösségben történő – egyúttal az egyén személyiségét is figyelembe vevő – nevelése, amelyhez természetes keretet jelent a szemináriumi képzési forma. A fizikai nevelés

integránsan illeszkedik a teljes, a papi életállapotra felkészült személyiség kialakításába. Ez egy régi-új elvnek is nevezhető, mivel a 16–19. században a fizikai munka természetes részét képezte a mindennapi életnek, amelyet a 20. század utolsó évtizedeitől kezdve újra egyre erőteljesebben hangsúlyoznak a szerzők.

XVI. A disszertációban tételként megfogalmazott mind a négy kérdésre tehát pozitív választ tudok adni. Természetesen felmerülhetnek korhoz, földrajzi helyhez, egyedi társadalmi, vagy akár személyi helyzethez kötődő, az intézményes szemináriumi képzési rendszertől eltérő papnevelési kezdeményezések és megoldások. Azonban a fenti négy kérdésnek a komplex, egy intézményes rendszer keretein belül történő hatékony megoldása egységesen a szemináriumi nevelési formában kerülhet teljes biztosításra. Ez egyúttal azt is jelenti, hogy a relatív szeparáció előnyeit a 21. század körülményei között felhasználva, minél jobban szükséges ügyelni a lelkipásztori munkából származó problémaérzék és válaszadási készség (*interactio*) mind elméleti, mind gyakorlati megalapozására az új felszentelt szolgálattevői generáció szemináriumi képzése folyamán.